

ISSN 2181-3787
E-ISSN 2181-3795

“PEDAGOGIK AKMEOLOGIYA”
xalqaro ilmiy-metodik jurnal

«ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ АКМЕОЛОГИЯ»
международный научно-методический журнал

“PEDAGOGICAL ACMEOLOGY”
international scientific-methodical journal

№4(21) 2025

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi
huzuridagi OAK Rayosatining 2023-yil 5-maydagi 337-qarori bilan **07.00.00 -
tarix, 13.00.00 - pedagogika, 19.00.00 - psixologiya** fanlari bo‘yicha
dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo‘lgan
zaruriy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

MUNDARIJA

TARIX..... 8

Boltayev Bobir Baxtiyorovich. Mustaqillik yillarida muzeylar faoliyati va turizm.....	8
Qudratov Shuxrat Yodgorovich. Buxoro amirligida tadbirkorlikning ipak va to'qimachilik sohalari faoliyatiga doir ayrim ma'lumotlar.....	13
Barakayeva Sarvinoz To'liqunovna. Astronomiyadan ma'lumotlar bazalari va ularni qo'llash usullari	16
Tuyev Fazliddin Erkinovich. Navoiy, Samarqand va Buxoro viloyatlarida investitsion jozibadorlik: 2017-2023-yillar misolida	21
Ahmadov Ahmadjon Asror o'g'li. Usmon Xo'janing Afg'onistondagi muhojirlik qismati	26
Эргашев Жаҳонгир Юнус ўғли. Турк хоқонлигида ҳарбий маъмуриятнинг шаклланиши.....	30
Курбанов Хуршид Раупович. Ўзбекистондан юборилган "Меҳнат армиячилари" сафарбарлигининг тугатилиши	35
Norkulova Gulida Sodikovna. Miyonkol vohasida motam marosimlarining arxaik diniy e'tiqodlarning xilma-xilligi	39
Асламкулова Парвина. "Нантский эдикт" как источник в изучении истории религиозных войн во Франции.....	42
Naimov Ismat Nusratilloevich. Suv tejashning Buxoro tajribasi: amaliyot va natija	46
Haitov Jahongir Shodmonovich, Kenjayev Oqilbek Ato o'g'li. BXSР va xorijiy davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar tarixidan	50
Хуррамов Абдор Рустам ўғли. Варахша археологик ёдгорлигини музейлаштиришнинг тарихий асослари.....	54

ANIQ VA TABIIY FANLAR 58

Qurbanov G'ulomjon G'afurovich, Shodmonova Nozima Ro'zimurod qizi. Fibonachchi sonlari va ularning sodda xossalarning mavjudligi.....	58
Rashidov Anvarjon Sharipovich, Safarova Nigora Nasulloyevna. Grafik organayzer metodlaridan foydalanib analitik geometriya va chiziqli algebra bobini takrorlash.....	64
Jo'rayev Shuhrat Isroilovich, Ilyosov Madiyor Izzat o'g'li. Olimpiada masalalarini tenglamalar yordamida yechishga o'rgatish.....	68
Yakubova Madina Faxriddin qizi. Kimyo fanini o'qitishda gumanitar fanlar bilan integratsiyadan foydalanishning ahamiyati.....	72
Narzullayev Muxiddin Nasullayevich. Quyosh faolligining hozirgi 25-siklining o'ziga xoslik jihatlari	77
Razzokova Moxinur Baxodir qizi. Fizika ta'limini takomillashtirish: an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarning uyg'unligi.....	84

IQTISODIYOT 88

Тожикужаев Абдурахмонхужа. Диверсификация банковской деятельности как стратегический механизм обеспечения устойчивости и управления рисками в коммерческом секторе	88
---	----

FILOLOGIYA 93

Жумаева Д.Т. Обогащение словарного запаса учащихся	93
---	----

PEDAGOGIKA..... 96

Sayfullayeva Gulhayo Ixtiyor qizi. Oliy ta'lim muassasalarida kredit-modul tizimida talabalar kompetentligini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalar va ta'lim dasturlari asosida o'qitishning hozirgi holati.....	96
Ahadov Ma'murjon Sharipovich, Mardonova Zuxra Shuxratovna. O'quvchilarda kimyo faniga oid kompetensiyalarini shakllantirishda pisa tadqiqotlaridan foydalanish	99
Begimqulov Zarif Axmadovich. Ta'lim muassasalarida jadidchilikni o'qitilishining zarurati	107
Umurov Zarif Latifboyevich. Kasbiy kompetentlik va kasbiy sifat konsepsiyasi.....	111

Qudratov Shuxrat Yodgorovich

Buxoro davlat universiteti
arxeologiya va Buxoro tarixi kafedrası
dotsenti, tarix fanlari
bo'yicha falsafa doktori (PhD)

BUXORO AMIRLIGIDA TADBIRKORLIKNING IPAK VA TO'QIMACHILIK SOHALARI FAOLIYATIGA DOIR AYRIM MA'LUMOTLAR

Annotatsiya. Ushbu maqolada XIX asr oxiri XX asr boshlarida Buxoro amirligi iqtisodiy hayotining muhim tarmoqlaridan biri hunarmandchilik ekanligi, mamlakat hududining barcha nuqtalarida tabiiy sharoit va xom-ashyo zaxiralaridan kelib chiqib hunarmandchilikning turli yo'nalishlari taraqqiy etganligi, Buxoro shahri va uning atrofidagi qishloqlarda hunarmandchilikning to'qimachilik tarmog'i bilan shug'ullanishga ixtisoslashganligi to'g'risida atroflicha ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: dastgoh, to'qimachilik, ichki va tashqi bozor, mato, savdogar, shirkat, gazlama, to'quvchi, ipak, naqsh.

НЕКОТОРЫЕ СВЕДЕНИЯ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШЕЛКОПРЯДЕЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА БУХАРСКОГО ЭМИРАТА

Аннотация. В данной статье изложено подробное сведение о том, что одной из важных отраслей экономической жизни Бухарского эмирата в конце XIX - начале XX века являлось ремесло, в том числе, различные направления ремесел развивались на основе природных условий и сырьевых запасов во всех его частях страны, а также была специализация в области ткачества (текстиль) в городе Бухаре и окрестных селах.

Ключевые слова: станок (дастгах), ткачество, внутренний и внешний рынок, материал, торговец, кооператив, ткань, ткач, шелк, узор.

SOME VIEWS ON DISCRETION OF SILK PRODUCTION IN BUKHARA EMIRATE

Annotation. this article provides a detailed account of the fact that one of the important branches of economic life in the Bukhara Emirate in the late 19th - early 20th century was handicrafts, including the fact that various areas of crafts developed on the basis of natural conditions and raw materials in all parts of the country, and there was a specialization in weaving (textiles) in the city of Bukhara and surrounding villages.

Keywords: loom, weaving, domestic and foreign market, fabric, merchant, company, cloth, weaver, silk, ornament.

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Buxoro amirligi iqtisodiy hayotining muhim tarmoqlaridan biri hunarmandchilik edi. Mamlakat hududining barcha nuqtalarida tabiiy sharoit va xom-ashyo zaxiralaridan kelib, hunarmandchilikning turli yo'nalishlari taraqqiy etgan edi. Buxoro shahrida zargarlik, Qarshida gilam to'qish, Shahrisabz va yuqorida nomi tilga olingan har ikkala shaharlarda ip-gazlama va ipakdan mahsulot tayyorlash eng rivojlangan hunarmandchilik sohalari edi.

Qilichev R. XX asr oxiri - XX asr boshlarida Buxoro shahrida hunarmandchilik, O'zbekiston Milliy arxivining 596 fond 1-ro'yxat 3-yig'ma jildi, I-1 fond 16-ro'yxat 2280-yig'ma jildi, Pashino P. Turkestanskiy kray 1886 godu puteviye zametki, Spaskiy G. Noveyshiye opisaniye velikiy Buxari kabi asarlarda Buxoro amirligidagi ipak va to'qimachilik sohalari to'g'risidagi ma'lumotlarni uchratish mumkin.

Natija va muhokoma.

Bu davrda Buxoro shahrida paxta va ipakdan ichki va tashqi bozor uchun chit, doka, ro'mol, alacha, beqasam, adras, banoras, baxmal, xonatlas kabi matolar tayyorlangan. Buxoro shahri va uning atrofidagi qishloqlarda 12000 to'qimachilik dastgohi bo'lib, ularda mehnat qilgan ustalar ismiga o'zlari to'qigan matoga qarab chitgar, baxmalbof, ro'molbof, atlasbof kabi so'zlar qo'shib aytilgan. To'qimachilikda matoga rang berish texnologiyasi ham mavjud bo'lib, bo'yoq tayyorlashda tabiiy minerallar va o'simliklar – cho'yanbuk, qora mis, lojuvard, ro'yan, gulxayri, isparak, shirach, nil (indigo)dan keng foydalanilgan [1].

Buxoro shahrida eng ko'p tarqalgan paxta matolar bo'z va chit bo'lgan. Bo'z qalin oq mato bo'lib, ikki tepkili qo'l asbobida to'qilgan. Bo'zdan ko'ylak, yaktak, chopon kabi kiyimlar tikilgan. Chit matodan esa, ko'rpa, ko'rpacha, chopon uchun astar, dasturxon, joynamoz, salla, belbog', ro'mol kabilar tayyorlangan. Chitgarlikning asosiy mehnat quroli turli gul va naqshlar o'yib tushirilgan yog'och qoliqlar bo'lgan. Qolip tayyorlashda tesha, egov, belcha va iskana qalamlar, pichoq kabi asboblardan foydalanilgan. Qolip bo'yoqqa botirib olinib, matoning ustiga bosilgan va qolipdagi naqsh matoga o'tgan [2].

Alacha paxta ipidan to'qilgan yo'lli mato bo'lib, chiziqlar turli xil rangda bo'lganligi uchun shunday nomlangan. Undan asosan, chopon, xalat va yaktaklar tayyorlangan bo'lib, birta xalatning narxi 5 rublgacha bo'lgan [3]. Qalami oq mato bo'lib, ustidan qizil, ko'k, yashil rangdagi chiziqlar o'tkazilgan. Qalamining 30 arshinni 1 rubl 20 kopeyek bo'lgan [4].

Buxoro shahridagi eng ko'p to'qiladigan matolardan yana biri baxmal bo'lib, undan ayollar ko'ylagi, xalatlar, do'ppi, so'zana, dasturxon, ko'rpa va ko'rpachalar tikilgan. Baxmal to'quvchilar lampa, toshbaqa, sher dumi, pista, daraxt kabi naqshlarni baxmal matolarga tushirganlar. Ushbu mato to'quvchilari shaharning Shayx Jalol, Abdullaxo'ja, Mirjon Ali, Chuqur mahalla kabi manzillarida istiqomat qilishgan [5].

Bu davrda Buxoroda eng yirik to'qimachilik korxonasining egasi sanalgan Qozoqjon ismli shaxs ixtiyorida 120 ta to'qimachilik dastgoxi mavjud bo'lib, ular yordamida aholi orasida "alachayi Qozoqjoni" nomi bilan mashhur bo'lgan eng sifatli alachalar to'qilgan. Bundan tashqari, yirik ustalardan hisoblangan Hoji Islom qo'l ostida 35 kishi mato to'qish bilan mashg'ul bo'lgan bo'lsa, 40 nafar usta Tatar mahalla qishlog'ilik Xo'ja Qosimga tegishli 25 ta dastgoh yordamida ro'mol va shohi to'qishgan. Ba'zi ishbilarmon ustakorlar ma'lum bir mato bilan savdo-sotiq qilishni ham o'z qo'llariga olishgan. Masalan, usta Ashur Murod ism-sharifli ustakor 8 ta to'qimachilik dastgoxiga egalik qilish bilan birga, Buxoro baxmalboflari tomonidan to'qilgan barcha baxmal matolarni xarid qilib, ularni Xorazm va boshqa hududlarda olib borib sotish bilan ham shug'ullangan [6].

O'sha davrda amirlikning butun boshli qishloqlari hunarmandchilikning to'qimachilik tarmog'i bilan shug'ullanishga ixtisoslashgan. Vobkent hududidagi Chorikalon, Kumushkent qishloqlari, G'ijduvon hududidagi Gajdumak qishlog'i, Shofirkondagi Xo'ja Orif qishlog'i ana shunday maskanlar sirasiga kirgan [7]. Bu qishloqlarda tayyorlangan qalami bo'z, chit, ipak matolar asosan Vobkent bozorida sotilgan va shu yerdan Qarshi, G'uzor, Shahrisabz hamda Buxoro bozorlariga olib ketilgan [8]. Vobkentlik to'quvchilar asosan qalami deb nomlanuvchi matoni ishlab chiqarishga ixtisoslashgan edilar. Ular qalamining qizil va oqish rangli turlarini ko'proq tayyorlashgan. To'quvchi bir bo'lak qalami tayyorlash uchun o'rtacha 8-10 soat vaqt sarflagan [9].

XIX asrning 60-70-yillarida hunarmandchilik ustaxonalarida amalda qo'llanilgan ishlab chiqarish usullari nihoyatda sodda bo'lishiga qaramasdan, mahsulotlari bozorda raqobatbardosh bo'lgan. Ip-gazlama ishlab chiqarish bilan shug'ullanuvchilar o'ziga tanish bo'lgan oilalarning bir qismiga paxta tozalashni, ikkinchi qismiga ip yigirishni, uchinchisiga uni bo'yashni. to'rtinchisiga to'qishni va xakozo ishlarni topshiradiki, bu hol uni ustalarga ustaxona va dastgoxlar qurib berish, ishchilarning bekor o'tirgan vaqtlari uchun xaq to'lash kabi majburiyatlaridan xolos etgan [10]. G.Spasskiyning yozishicha, buxorolik savdogarlar Shahrisabzdan yukori sifatli paxta sotib olib, asosiy qismidan gazlama ishlab chiqarishgan, qolgan qismini esa Rossiyaga jo'natganlar [11]. Qo'qondan Buxoroga keltirilgan ipakdan shoyi to'qishda ham aynan shunday yo'l tutilgan [12].

XIX asrning 70-yillarida 200000 rubl kapitalga ega bo'lgan "Moskva-Toshkent" shirkati tuziladi. Uning asosiy vazifasi Turkiston general-gubernatorligi, Buxoro amirligi va Xiva xonligida ipakchilik korxonalari tashkil etish va matolar to'qib chiqarishni yo'lga qo'yishdan iborat edi [13]. Bu shirkat qisqa muddatda butun Turkiston mintaqasida ipakchilik korxonalari ochadi va aholidan pilla mahsulotlarini sotib olib, qayta ishlab, ichki va tashqi bozor uchun ipak matolar chiqara boshlaydi. Natijada O'rta Osiyoning boshqa davlatlaridagi kabi Buxoro amirligida ham ipakni qo'l mehnati asosida qayta ishlovchi va ipak mato to'quvchi tadbirkorlarning katta qismi uchun bu yo'nalishda faoliyat olib borish foydasiz bo'lib qoladi.

Xulosa qilib aytganda, Buxoro amirligida to'qimachilik sohasi ancha taraqqiy etgan bo'lib, mustamlakachilarning kirib kelishi mazkur sohada ham o'zining salbiy oqibatlarini ko'rsata boshladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.История Бухары с древнейших времен до наших дней. – Б. 164.
- 2.Қиличев Р. XIX аср охири – XX аср бошларида Бухоро шаҳрида хунармандчилик. // Бухоро тарихи масалалари. Бухоро. 1996. – Б. 37.
- 3.Ўзбекистон Миллий архиви, 596-фонд, 1-рўйхат, 3-йиғма жилд, 40-варақ.

4. Ўзбекистон Миллий архиви, 596-фонд, 1-рўйхат, 3-йиғма жилд, 11-варак.
5. Ўзбекистон Миллий архиви, 596-фонд, 1-рўйхат, 3-йиғма жилд, 44-варак.
6. Қиличев Р. Бухоро шаҳрида хунармандчилик (XIX асрнинг иккинчи ярми - XX аср бошлари). - Тошкент: Фан. 1996, - Б. 11.
7. Пилла гири. // "Бухоройи Шариф". 1912 йил, 15 апрель. №30; Мактуб. // "Бухоройи шариф". 1912 йил, 1 апрель. №18.
8. Современный кишлак Средней Азии (Социально-экономический очерк). Вып.IV. Вобкентская волость. Зерафшанской области Узбекской ССР. - Ташкент, 1926. - С.166.
9. Современный кишлак Средней Азии (Социально-экономический очерк). - С. 152.
10. Пашино П.И. Туркестанский край в 1866 году. Путевые заметки. - Санкт-Петербург. 1868. - С. 140.
11. Спасский Г. Новейшее описание великий Бухары. // Азиатский вестник. 1925. № 5. - С.32.
12. Бунаков Е.В. Тенденции развития капиталистических отношений в Средней Азии накануне присоединения ее к России. // Проблемы Востоковедения. - Москва: изд. АН СССР, 1960. № 6, - С. 97.
13. Ўзбекистон Миллий архиви, И-1-фонд, 16-рўйхат, 2280-йиғма жилд, 3-варак.
14. Yodgorovich Q. S. SOME DISCOURSES ON THE CRISIS OF THE KARAKUL SHEEPSKIN TRADE IN THE EMIRATE OF BUKHARA IN RUSSIAN MASS MEDIA // Western European Journal of Historical Events and Social Science. - 2024. - Т. 2. - №. 6. - С. 14-17.